

Yayın Geliş Tarihi: 20.11.2019

Yayına Kabul Tarihi: 05.12.2019

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Ertekin, Berfin Mahide. "Hepimize Bir Bayrak." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 64 (2019): 83-87.

Kitap Tahlili

HEPİMİZE BİR BAYRAK

(A FLAG FOR US ALL)

Berfin Mahide ERTEKİN*

Kitap Adı: Hepimize Bir Bayrak

Yazar: Torkom Istepanyan

Yayınevi: Tarla Yayınları, Mayıs 1967

Yayın yeri: İstanbul

Dil: Türkçe

Sayfa Sayısı: 140

"19 Mayıs 1919 sabahı Samsun ufuklarında doğan Atatürk isimli bir güneşin ışınları altında, benliğini bulan günümüzün genç Mehmeleri, Aşşeleri, Nubarları, Marileri, Yanileri, Elisoları, Kohenleri ve Klaraları, sizler ki bir gün bu mukaddes yurdun bir an önce kalkınması yolunda birçok alanlarda birlikte vazife alacaksınız, şimdiden birbirinize öyle sınımsız sarılınız ki bir daha hiçbir yabancı tahrik ve tesir sizleri birbirinizden asla koparamasın. Çünkü bu kopuş daima her iki tarafı da telafisi imkansız zararlara duçar etmiştir. Bu itibarla Ulu Tanrının bu kopuşu aziz Türk Milletine bir daha asla göstermemesini dilerim.¹"

Torkom Istepanyan, Mayıs 1967

* ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5121-8910>
Misafir Araştırmacı, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), bertekin@avim.org.tr

1 Torkom Istepanyan, *Hepimize Bir Bayrak*, (Tarla Yayınları: İstanbul, 1967): 82.

Adapazarlı ve Ermeni asıllı bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Torkom Istepanyan, 1967 yılının Mayıs ayında “Hepimize Bir Bayrak” adlı kitabını, *Cumhuriyet Gazetesi*’nde kaleme aldığı bir yazı sonrasında aldığı kararla yayınlamıştır. Cumhuriyet gazetesinde Türkiye Ermenileri üzerine pek çok yazı yayınlayan Istepanyan’ın bu fikir yazılarından, bir Türkiye vatandaşı olmaktan gurur duyduğu anlaşılmaktadır. 1978 yılında yine Cumhuriyet gazetesine yazdığı “Ermeni Kurtuluş Ordusu” adlı bir okuyucu mektubunda, Türkiye’de yaşayan Ermenilerin özgürlüğünden, tüm Ermenilere yansıtılan Ermeni Kurtuluş Ordusu gibi oluşumların başka güçler tarafından halklar arası gerginliği artırma amacıyla kullanıldığından bahsetmektedir². Yazarın ayrıca 1984 yılında yayınladığı “Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılında Türk-Ermeni İlişkileri” isimli başka bir kitabı daha bulunmaktadır.

Istepanyan’ın 1967 yılında yayınlanan “Hepimize Bir Bayrak” adlı kitabı, hatırat-inceleme türünde yazılmış bir kitaptır ve çoğunlukla Istepanyan’ın anıları ile hatıralarından oluşmaktadır. Kitap iki bölümden oluşmakta; ilk bölüm Torkom Istepanyan’ın çocukluk yıllarını da kapsayan Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde geçen farklı anı ve hatıraları içermektedir. İkinci bölüm ise Ermeni, Musevi ve Rum gayrimüslim vatandaşların biyografileri ve bu vatandaşların Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyetine nasıl hizmette bulduklarını anlatan pasajları içermektedir.

Istepanyan kitabında, Müslüman ve Türkler ile gayrimüslimler arasında gerginliğin çıkmasının, I. Dünya Savaşı olayları ile Sevk ve İskân Kanununun çıkartılmasının sebebinin *iç ve dış düşmanlar* olarak göstermiş, bunlara rağmen sevk ve sonrasında Müslüman halk ile Türk Ordusu’nun gayrimüslimlere hoşgörülü ve kucak açan tutumla yaklaştığı mesajını vermeyi amaçlamıştır. Istepanyan mesajlarını, anı ve hatıralarını anlatma yolu ile okuyucuya sunmuştur. Ayrıca yazar, kitabın ikinci bölümünde vatana hizmet etmiş Ermeni, Musevi ve Rum asıllı Türk Vatandaşlarından örnekler sunarken gayrimüslim azınlığın da Türk ve Müslümanlar kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’ni vatan olarak sahiplenip vatanın ilerlemesi için devlet görevleri, ticaret, sanat, akademisyenlik gibi alanlarda çalıştığını belirtmiştir. Bu bağlamda Istepanyan, hem I. Dünya Savaşı ile Sevk ve İskân Kanununun uygulandığı dönemde hem de Cumhuriyetin kuruluş yılları ile sonraki dönemlerde Müslüman ve gayrimüslim halkın *kardeşçe* yaşadığını, aynı vatan içinde *bir* olduklarını savunmaktadır. Ancak yazar kitabında dönemin sıkça

2 Torkom Istepanyan, “Ermeni Kurtuluş Ordusu,” *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Kasım 1978. <https://core.ac.uk/download/pdf/38321227.pdf>.

yapılan hatalarından biri olarak Sevk ve İskân kanununu *tehcir* olarak adlandırmakta ve kitabında bu terimi söz konusu kanunu anlatmak için kullanmaktadır.

Ayrıca yazar, kitabını Kahraman Şerefli Türk Ordusu'na ithaf ettiğini belirtmiştir. Sebebi ise İstepanyan'ın, hem Sevk sebebi ile göç ettirildikleri yerde Türk Askerlerin Ermenilere karşı sahiplenici ve koruyucu tutumu hem de Cemal Paşa'nın Sevk ve İskân sebebiyle Şam'a giden Ermenilere olan yardımına tanıklık etmesidir.³ Bu kapsamda kitapta açıkça İstepanyan'ın Türk Ordusu ile Atatürk'e hayranlık ve minnet duygusu beslediği görülmektedir.

Sevk ve İskân Kanunu sebebiyle ailesinin de bulunduğu Ermeni grup ile Kütahya'nın Simav ilçesine gelen ve orada 6 aydan fazla yaşayan yazar, İstepanyan, Simav'da Ermeni grubun yerel halk tarafından sahiplenilip korunmasına şahitlik etmiştir.⁴ İstepanyan, çocukluk yıllarına rastlayan bu dönemi, Müslüman vatandaşların Ermeni gruba yaklaşımları ve girdikleri sosyal ilişkiler çerçevesinde detaylıca anlatmıştır. Simav halkının Ermeni gruba "emanet" gözüyle bakıp sahiplenmesi ve evlerinin kapılarını açması, tarlada birlikte çalışıp Ermeni gruba gelir sağlaması İstepanyan tarafından "Türk Asilliği" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda İstepanyan'ın Müslüman Türk halka da minnet duyguları ile derin sevgi beslediği görülmektedir.

İstepanyan'ın annesi, Sevk ve İskân Kanunu sonrasında hem Adapazarı'nda hem Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk'ün hizmetinde görev almış Ermeni asıllı bir Türk vatandaşdır. Kitapta ayrıca, İstepanyan'ın annesi Marizaruhi İstepanyan'ın da kendi ağzından aktarılan Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili bir anısı da yer almaktadır. İstepanyan'ın anı ve hatıralarından anlaşılmaktadır ki, İstepanyan'ın birlik ve beraberliğin altını çizmesi, aynı zamanda çocukken – Sevk ve İskân kanununun uygulandığı yıllarda dahi- annesi Marizaruhi'nin İstepanyan'a aştığı Müslüman-Gayrimüslim kardeşliği ve vatan sevgisi duygularından da gelmektedir.

İstepanyan'ın çocukluğu da bir müddet Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında geçmiş ve eğitimine Atatürk'ün katkısı olmuştur.⁵ Bu sebeptendir ki İstepanyan'ın anı ve hatıralarında çokça Mustafa Kemal Atatürk'ün öğretilerini görmek mümkündür. Bu öğretiler arasında İstepanyan'ın en çok vurguladığı husus, eğitimin önemi ve Müslüman Türkler ile Gayrimüslimlerin el ele verip vatan için birlikte çalışmasının yanı sıra Atatürk ilke ve inkılaplarının da

3 Torkom İstepanyan, *Hepimize Bir Bayrak*, (Tarla Yayınları: İstanbul, 1967):72

4 A.g.e., 19

5 A.g.e., 55

önemidir. Istepanyan'a göre Müslümanlar ile Gayrimüslimler bir araya gelerek, Atatürk ilkeleri doğrultusunda, *tekrar dış güçler tarafından hazırlanan tuzağa düşmemek için*, kardeşçe vatanın çıkarları için çalışmalıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze töreninde sarayda bulunduğunu belirten Istepanyan, anılarında ambiyansı detaylıca betimlemiş ve tam da birlik ruhuna işaret etmiştir.

Anılarında Gülbenkyan'ın Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçişini de anlatan Istepanyan, soydaşlığın ikinci planda tutulması gerektiği ve birinci planda olması gerekenin ise *vatan* olduğunu ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bir savaş durumu yaşarsa ve eğer silahla çarpışmak zorunda kalırsa yine Müslüman ve Gayrimüslimlerin omuz omuza çarpışacağını da belirterek Çanakkale Savaşı'nı örnek göstermektedir.⁶ Istepanyan'ın Türkiye Cumhuriyeti'ni anavatan olarak benimseyip sahiplenmesinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan büyük gurur ve mutluluk duyduğu, satırlarında kendini defalarca belli etmektedir. Bu kapsamda Istepanyan, hem Türk milletine hem de Türk Ordusu ve Atatürk'e kendi deyimi ile "şükran borcunu" ödemek için çocukların eğitimi gibi konularda çeşitli bireysel girişimlerde bulunmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde Istepanyan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti Dönemini de içine alacak şekilde gayrimüslim Türk vatandaşı zatlara, icraatları ve fotoğrafları ile yer vermiştir; eğitimleri, hangi görevde oldukları, vatana hangi şekilde hizmetlerinin dokunduğunu özetlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin gayrimüslimler ile daha da fazla kalkınacağını belirtmiştir. Musevilerin ticarete, Ermenilerin ise sanatta iyi olmaları sebebi ile Türkiye Cumhuriyeti'ne fayda sağlayacaklarının altını çizmiştir.⁷ Istepanyan, gayrimüslim zatlara biyografileriyle okuyucuya sunarken dikkat çeken husus, Gayrimüslim zatlardan çoğu eğitimini yurt dışında almış olsalar da eğitimlerini tamamladıktan sonra anavatanlarına geri dönüp, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti için çalışmış olmalarıdır. Bu kapsamda Istepanyan ikinci bölümde de *birlik ve beraberlik* vurgusunu farklı biçimde ele alarak yine Gayrimüslimlerin gerek Osmanlı İmparatorluğu'nu gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'ni vatan olarak benimsediklerinin mesajını vermeyi amaçlamıştır.

Bu bağlamda Torkom Istepanyan, anı ve hatıralarını okuyucuya sunarak Gayrimüslim ve Müslüman kardeşliği olgusu konusunda farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla bu kitapla birlikte, Müslüman Türkler ile

6 A.g.e., 42

7 A.g.e., 80

Gayrimüslim azınlıkların birlik ve beraberliğine dair kanıtlar ve belge örneklerinin ortaya konulmasıyla birlikte, Ermenilerin “Milliet-i Sadıka” oluşu da hatırlatılmıştır. İlgili kitap, İstepanyan’ın şahitliğine dayanan ve çocukluğunu da kapsayan anılarını içermesi, dönemin iddia edildiği gibi Türk askeri ve milletin sözde zalimliği yalanını her fırsatta vurgulayan aşırı görüşlere bir kanıt niteliğindedir. Vatanına bağlı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu için gurur duyan bir gayrimüslim Ermeni’nin kendi ağzından yazılmış ve gerçek şahıs ve olayların fotoğraflarının kullanıldığı bu kitap, gayrimüslim Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı azınlıkları kullanarak, “Türkofobi” yaratmaya çalışan grupların argümanlarına cevap sunmaktadır.

İlgili kitap edebi bir dille yazılmış olup içeriği sebebi ile akademik çalışmalara yol gösterici olabileceği gibi toplumda herkesçe okunmaya müsaittir.